

ŽIMBREK T.

ZAPOSLENOST I KADROVI U DRUŠTVENOJ POLJOPRIVREDI HRVATSKE

Poljoprivredu karakteriziraju sve više obilježja koja su ranije bila pretežno svojstvena industrijskoj proizvodnji. Razvitak kemijske industrije, posebice proizvodnja mineralnih gnojiva i sredstava za zaštitu bilja, zatim proizvodnje strojeva i opreme za poljoprivredu, pa primijenjenih genetskih istraživanja, itd., omogućuje bolju upotrebu raspoloživih resursa za veću proizvodnju u poljoprivredi i za proizvodnju hrane. U tom sastavu razvojnih elemenata i mogućnosti nužan preduvjet je kvalificirani proizvođač od kojeg, u toj upotrebi sve savršenijih sredstava i tehničko-tehnoloških novina zavisi njihova uspješnost.

Cilj je ovog rada prikazati ukratko promjene u ukupnoj zaposlenosti i po granama poljoprivrede kao i promjene u kvalifikacijskoj strukturi u društvenoj poljoprivredi Hrvatske u razdoblju od 1957. do 1978. godine.

U društvenoj je poljoprivredi u 1978. godini zaposleno blizu 49 tisuća osoba uključivši tu sezonske (i privremene) radnike. Od stalno zaposlenih blizu 70 % radi u poljoprivrednoj proizvodnji i to gotovo polovicu u ratarstvu, petina u stočarstvu, itd. Zbog sezonske neujednačenosti radnih potreba, u poljoprivredi se zapošljava veći broj sezonskih radnika i oni sudjeluju u ukupnom broju zaposlenih s jednom četvrtinom, a također ih je najviše u ratarstvu. Najviše »sezonaca«, u odnosu na broj stalnih radnika, ima u voćarskoj i vinogradarskoj proizvodnji zbog specifičnosti tih proizvodnji s obzirom na veće potrebe zapošljavanja u kraćim razdobljima sezone proizvodnje.

1. Broj sezonskih i povremenih radnika izračunat je prema statističkim podacima o utrošenim radnim satima uzevši 2184 sata godišnje/radnik.
2. Radnici u pomoćnim radionicama, strojnom parku, kooperaciji i slično.

Izvor: Prema poljoprivredne organizacije udruženog rada i zemljoradničke zadruge, prije: Društvena poljoprivredna gazdinstva, St. bilten, SZS, Bgd.

Na zaposlenost po granama poljoprivrede utječu mnogi činitelji kao što je razvijenost određene proizvodnje, stanje i mogućnost mehaniziranosti radova, organizacije proizvodnje i mnogi drugi. Kompleksnost različitih utjecaja na zaposlenost zahtijevala bi detaljniju analizu koristeći pri tom ekonomske, tehnološke i druge pokazatelje, uvažavajući kako razlike između pojedinih vrsta gospodarstva, tako i regionalne razlike i druga obilježja. Može se, tako, pretpostaviti da je broj zaposlenih izvan neposredne

Dr Tito ŽIMBREK, znanstveni asistent
Institut za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede
Fakulteta poljoprivrednih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
41 000 Zagreb, Šimunska c. 25

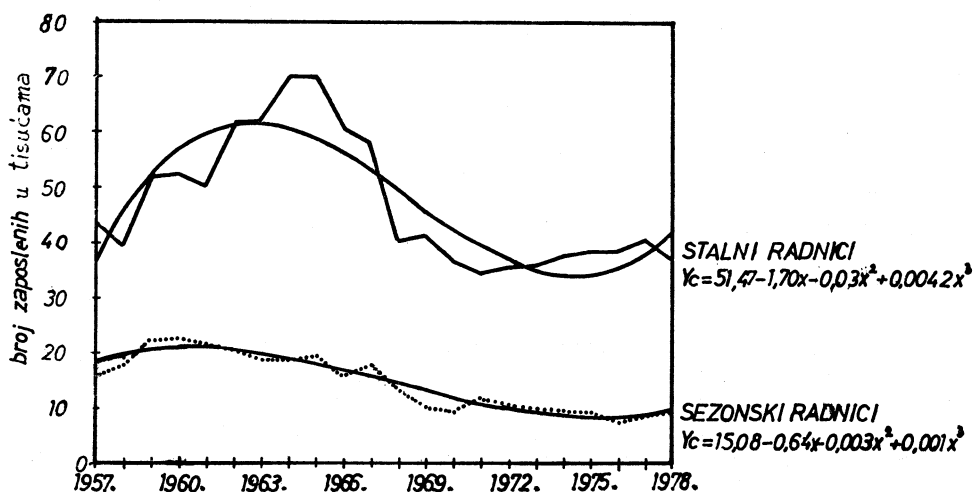
Tablica 1 — Zaposleni radnici u društvenoj poljoprivredi Hrvatske po granama (1974 — 1978)

	Poljoprivredna proizvod.	Ratarstvo	Stočarstvo	Voćarstvo	Vinogradarstvo	Pre-rada	Ostalo ²⁾
1. Stalni radnici	24.608	10.439	5.481	1.181	2.024	2.111	3.372
%	100,0	42,4	22,3	4,8	8,2	8,6	13,7
2. Sezonski ¹⁾ radnici	8.847	5.193	627	1.335	1.129	563	—
%	100,00	58,6	7,1	15,1	12,8	6,4	—
3. Ukupno	33.435	15.632	6.108	2.516	3.153	2.674	3.372
%	100,0	46,8	18,3	7,5	9,4	7,9	10,1
4. Udio 2 u 3 (%)	26,5	33,2	10,3	53,1	35,8	21,1	—

poljoprivredne proizvodnje u upravi i općim službama prilično visok i da se povećava, na što ukazuju i podaci o povećanju indirektnih troškova pro-

Graf. 1

Zaposleni radnici u društvenom sektoru poljoprivrede Hrvatske

1) U strukturi troškova proizvodnje pšenice na društvenim poljoprivrednim gospodarstvima opći troškovi su od 1966. do 1979. godine povećali udio od 25 % na 39 %, odnosno kukuruza od 26 % na 35 %.

izvodnje,¹⁾ ali se to ovdje ne može kvantificirati zbog nedostatka odgovarajućih statističkih podataka.²⁾

S obzirom na tendenciju kretanja broja zaposlenih u poljoprivredi, u proteklom razdoblju, razlikujemo nekoliko karakterističnih razdoblja. **Prvo razdoblje** počam od stvaranja društvenih organizacija naovamo, karakterizira stalni porast zaposlenih, posebno izražen u razdoblju od 1957. do 1961. godine kada poljoprivreda zbog povoljnijeg tretmana postiže izrazito dobre rezultate u proizvodnji. Taj je porast nazočan, međutim, i dalje sve do godine 1965. kada nastupa nagli pad. Prijelomna točka i početak **drugog razdoblja** smanjivanja zapošljavanja poklapa se s godinama donošenja mjera privredne reforme kojima se zaoštravaju uvjeti privređivanja u privredi i poljoprivredi. Tako se je broj stalnih radnika u društvenoj poljoprivredi od 1965. pa sve do 1971. godine smanjio za više od polovicu a slično je smanjen i broj sezonskih i povremenih radnika. Kako je najveći udio zaposlenih u ratarstvu i kako je broj zaposlenih tu i najviše smanjen, tako je na ukupno smanjenje zaposlenih u društvenoj poljoprivredi ta grana imala najveći uticaj. Broj radnika u voćarstvu i vinogradarstvu ne pokazuje neke veće promjene, u stočarstvu i preradi se neznatno smanjuje.

Na zaposlenost po granama utjecale su promjene u opsegu proizvodnje, promjene u tehnologiji i organizaciji proizvodnje i općenito znanstveno-tehnološki razvitak. Upotreba herbicida, zatim jednokličnog sjemena šeć. repe, povećanje efikasnosti mehanizacije u samoj ratarskoj proizvodnji, zatim rukovanju, transportu i slično su značajno utjecali na smanjivanje potreba za ljudskim radom.

Podaci o utrošku sati rada po jedinici proizvoda u proizvodnji ratarskih kultura (pšenice, kukuruza, šeć. repe i suncokreta) pojedinih poljoprivrednih organizacija pokazuju u promatranom razdoblju osjetno povećanje proizvodnosti ljudskog rada.³⁾

Na spomenute promjene utjecalo je i realno povećanje cijene rada, (u odnosu na kretanje cijena poljoprivrednih proizvoda), smanjivanje ponude rada donekle što je sve imalo svog odraza na potrebu postupne promjene od radno-intenzivne na kapitalno-intenzivnu poljoprivredu.

U **trećem razdoblju**, iza 1971. godine, kretanje ukupnog broja stalnih radnika pokazuje trend blagog porasta dok je broj sezonskih radnika i dalje u opadanju.

Uspoređujući promjene u zapošljavanju u proteklom razdoblju s promjenama u zemljištu i proizvodnji društvenih organizacija dolazimo do vrlo očitih pokazatelja povećanja proizvodnosti rada.

2) Teškoće valjanog utvrđivanja broja radnika po pojedinim granama su u tome što to neke organizacije posebno ne evidentiraju, pa statistika taj broj katkada procjenjuje, a i zbog toga što isti radnici tokom godine rade u više grana. Točniji podaci dobiju se prilikom posebnog popisa zaposlenog osoblja. Podaci o radnicima u upravi odn. zajedničkim službama se posebno ne objavljuju.

3) Tako se za proizvodnju 100 kg pšenice i kukuruza troši (1975—78.) oko 0,40 sati ljudskog rada, šećerne repe 0,35 sati, suncokreta 1,60 sati, što je u odnosu na razdoblje od pet godina unazad (1969—71) gotovo upola manje.

Tablica 2 — Broj zaposlenih na jedinicu površine i proizvodnje po zaposlenom

	1957.	1960.	1965.	1970.	1975.	1978.
Zaposleni ukupno na 100 ha obradive površine	44,6	39,6	31,1	14,5	14,3	14,5
Zaposleni u ratarstvu na 100 ha oranica	14,5	6,9	5,4	5,1
Zaposleni u voćarstvu na 100 ha voćnjaka	23,4	72,9	59,9	69,2
Zaposleni u vinogradarstvu na 100 ha vinograda	86,1	51,2	73,9	49,5
Zaposleni u stočarstvu na 100 uvjetnih grla	6,7	4,4	2,8	2,8
Proizvodnja u tonama žitnih jedinica po zaposlenom						
Biljna proizvodnja	6,5	8,0	9,6	22,7	25,5	28,2
Ratarska proizvodnja	22,9	52,6	75,1	87,9
Voć. vinogr. proizvodnja	1,7	3,1	2,8	5,0

Izvor: Izračunato prema podacima — Poljoprivredne organizacije udruženog rada i Ratarstvo, voćarstvo i vinogradarstvo, St. bilten i SZS i Dokumentaciji Instituta za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede.

Vidljivo je da je na jedinicu površine ukupan broj zaposlenih u dvadesetak godina smanjen za tri puta uz istovremeno povećanje proizvodnje po zaposlenom za više od četiri puta. U ratarstvu je taj broj smanjen i proizvodnja povećana isto toliko samo u znatno kraćem razdoblju. Isto tako je smanjenje prisutno u vinogradarstvu i stočarstvu uz povećanje proizvodnje uz iznimku u pogledu zaposlenih u voćarstvu gdje se broj povećava uz povećanje proizvodnje.

Daljnje promjene u broju zaposlenih zavisit će o širenju društvenog sektora, o tehničko-tehnološkom i organizacijskom promicanju i općenito o gospodarskom položaju ovog sektora proizvodnje. Primjeri razvijenih poljoprivrede ukazuju na mogućnosti daljeg povećanja proizvodnosti i naših poljoprivrednih gospodarstava.

Uz spomenute kvantitativne promjene, u promatranom su razdoblju vrlo izražene kvalitetne promjene u zapošljavanju, a sastoje se u izrazitom podizanju **obrazovne i stručne razine zaposlenih**. U posljednjih desetak godina broj zaposlenih sa srednjim, višim i visokim obrazovanjem se udvostručio. Međutim, i unatoč visokim stopama porasta zapošljavanja stručnih kadrova još uvijek postoji nesklad između strukture rada i stručno-obrazovne strukture zaposlenih.⁴⁾

⁴⁾ T. Žimbrek i T. Budin, (1977)

Promatrano u dužem razdoblju porast zapošljavanja stručnjaka je izvanredan. Indeksi 1978. prema 1957. su vrlo visoki kako zbog vrlo niske baze tj. malog broja stručnih kadrova društvenih organizacija koncem pedesetih godina tako i zbog stalne visoke godišnje stope zapošljavanja zbog potrebe zamjene kadrova i razvitka poljoprivrede. Smanjivanje ukupnog broja zaposlenih u novijem razdoblju uz istovremeni porast broja stručnjaka pridonijelo je još većem relativnom porastu kvalifikacijske strukture društvene poljoprivrede i time, uz ostalo, i porastu veličine i kvalitete poljoprivredne proizvodnje, omogućavajući pritom dalji prodor svih ostalih elemenata njezina tehničko-tehnološkog napretka. Tu ne bi trebalo zanemariti i utjecaj na privatnu poljoprivrednu proizvodnju putem kooperacije i ostalog kao i neakcentirati dosada još neiskorištene mogućnosti koje postoje u tom pogledu utjecaja i doprinosa razvoju putem unapređenja savjetodavne službe i primjene znanosti u poljoprivrednoj praksi.

Tablica 3 — Stručnjaci srednje i fakultetske naobrazbe u poljoprivrednim organizacijama Hrvatske

	1957.	1963.	1968.	1973.	1978.	Indeks 1957=100
Poljoprivredni stručnjaci — ukupno	603	1519	2302	2807	3485	578
od toga						
s fakultetom i višom školom sa srednjom poljoprivrednom školom	381	791	1326	1760	2171	570
Veterinari, ukupno	222	728	976	1047	1314	592
od toga						
s fakultetom s veterinarskom školom	44	139	300	673	959	2180
Ekonomisti, ukupno	36	121	279	610	885	2458
od toga						
s fakultetom i višom školom s ekonomskom školom	8	10	21	63	74	925
	402	608	1242	1558	2298	572
	20	107	246	245	385	1925
	382	501	996	1313	1913	501

Izvor: Poljoprivredne organizacije udruženog rada i zemljoradničke zadruge odnosno Društvena poljoprivredna gazdinstva, St. bilten SZS, Bgd.

S A Ž E T A K

U društvenoj poljoprivredi Hrvatske je u 1978. godini zaposleno oko 49 tisuća radnika, od čega preko dvije trećine radi u poljoprivrednoj proizvodnji. Zbog sezonske potrebe rada zapošljava se veći broj sezonskih radni-

ka, u prosjeku oko jedne četvrtine od zaposlenih u proizvodnji, različito po granama i to od jedne desetine u stočarstvu do preko polovice u voćarskoj proizvodnji. Najviše stalnih radnika kao i »sezonača« radi u ratarskoj proizvodnji.

S obzirom na tendenciju kretanja zaposlenih u poljoprivredi u proteklom razdoblju, mogu se izdvojiti nekoliko karakterističnih razdoblja. Izraziti porast broja zaposlenih, nazočan je u razdoblju od 1957. do 1961. godine, kada cjelokupna poljoprivredna proizvodnja zbog povoljnijeg tretmana doživljava brzi napredak. Porast traje do 1965. godine kada nastupa nagli pad u zapošljavanju kao posljedica promijenjenih uvjeta privređivanja u privredi i poljoprivredi (privredna reforma 1965). U razdoblju 1965. do 1971. godine broj zaposlenih se je smanjio za više od polovice. Na zaposlenost po granama utjecale su i promjene u opsegu proizvodnje, promjene u tehnologiji i organizaciji proizvodnje i općenito tehničko-tehnološki razvika.

U razdoblju iza 1971. godine zaposlenost se ponovo povećava, ali sporim tempom te tako 1978. godine dostiže razinu koncem pedesetih godina.

Usporedbe broja zaposlenih s korištenim površinama i s ostvarenom poljoprivrednom proizvodnjom pokazuju vrlo očiti porast proizvodnosti rada. Na jedinicu površine ukupan broj zaposlenih je u dvadesetak godina smanjen tri puta uz istovremeno povećanje proizvodnje po zaposlenom za više od četiri puta.

U spomenute kvantitativne promjene u zapošljavanju u promatranom su razdoblju vrlo izražene kvalitativne promjene. Broj zaposlenih stručnjaka je udvostručen što je pridonijelo izvanrednom porastu kvalifikacijske strukture društvene poljoprivrede. Međutim još niti izdaleka nisu iskorištene mogućnosti za daljnji napredak, posebice u pogledu utjecaja na privatni sektor poljoprivrede putem unapređenja savjetodavne poljoprivredne službe.

L I T E R A T U R A

1. **Žimbrek, T. (1977):** Neka pitanja zaposlenosti i kadrova u društvenoj poljoprivredi u Hrvatskoj, Poljoprivredna znanstvena smotra br. 40 (50).
2. **Žimbrek, T. i Budin, T. (1977):** Stručna obrazovanost zaposlenih u društvenoj poljoprivredi Hrvatske, Sociologija sela br. 58.
3. **Štancl, B. (1980):** Obrazovanje i mjesto organizatora poljoprivredne proizvodnje, referat, Institut za ekonomiku i organizaciju poljoprivrede Fakulteta poljoprivrednih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
4. **Vincek, Z. (1974):** Organizacija i uloga znanosti i obrazovanja u poljoprivredi SR Hrvatske, Agronomski glasnik br. 2—3.